

การปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเชิงสร้างสรรค์เพื่อสังคมสันติสุขตามแนวพระพุทธศาสนา *

THE CREATIVE SOCIAL INTERACTIONS FOR A PEACEFUL SOCIETY ACCORDING TO BUDDHISM

กัญญา วงศ์เวชกุล*, สุปรียา ชำนาญพุฒิพร, กันตภณ หนูทองแก้ว

Kanya Wongvetchakul*, Supreecha Chamnanphuttiophon, Kantaphon Nuthongkaew

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมราช นครศรีธรรมราช ประเทศไทย

Faculty of Social Sciences, Mahamakut Buddhist University Srithammasokkaraj Campus, Nakhon Si Thammarat, Thailand

*Corresponding author E-mail: kewsan248@gmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์แนวคิดทฤษฎี 2) บูรณาการหลักธรรม และ 3) สร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับ “การปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเชิงสร้างสรรค์เพื่อสังคมสันติสุขตามแนวพระพุทธศาสนา” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 9 รูป/คน และการสนทนากลุ่ม จำนวน 8 รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า 1) การกระทำระหว่างสิ่งสองสิ่งหรือหลายสิ่ง เพื่อให้ได้มาซึ่งผลลัพธ์ในทางที่ดีมีประโยชน์หรือออกมาในทางที่ก่อให้เกิดผลเสียต่อสิ่งที่กำลังกระทำ 2) การปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อที่จะอยู่ร่วมกัน ดำเนินชีวิตพึ่งพาอาศัยกัน มีความผูกพันกัน และสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีให้เกิดขึ้นในสังคม ดุจทิศ 6 คือ ทิศเบื้องหน้า คือบิดามารดา ทิศเบื้องขวา คือครูอาจารย์ ทิศเบื้องหลัง คือสามีภรรยา ทิศเบื้องซ้าย คือมิตรสหาย ทิศเบื้องบน คือพระสงฆ์สมณพราหมณ์ ทิศเบื้องล่าง คือลูกจ้าง และ 3) องค์ความรู้จากการวิจัย คือ “SAM Model” S = Speech (การพูด หรือวจีสัจริต) คือการกระทำทางวาจา วจีกรรมที่เป็นกุศล ไม่พูดเท็จ, ไม่พูดส่อเสียด, ไม่พูดคำหยาบและไม่พูดเพ้อเจ้อ A = Action (การกระทำทางกาย หรือกายสัจริต) คือทำกรรมด้วยกาย ทั้งทางดีหรือชั่ว เรียกว่า กายทุจริต M = Mind (การกระทำทางใจ มโนกรรม) คือ ทำกรรมด้วยการคิด ไม่ว่าจะทำกรรมชั่วหรือกรรมดี เรียกอีกอย่างว่า มโนทุจริต การบูรณาการหลักธรรมเกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเชิงสร้างสรรค์ ควรส่งเสริมให้มีการปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อที่จะอยู่ร่วมกัน ดำเนินชีวิตพึ่งพาอาศัยกัน มีความผูกพันกัน และสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีให้เกิดขึ้นในสังคม

คำสำคัญ: การปฏิสัมพันธ์ทางสังคม, สังคมสันติสุข, พระพุทธศาสนา

Abstract

The objectives of this research are as follows: 1) Analyze concepts and theories, 2) Integrate principles, and 3) Build knowledge about "Creative Social Interaction for a Peaceful Society along Buddhist Lines". The results of the study showed that: 1) Actions between two or more things to obtain a positive result, useful or come out in a way that has a negative effect on what is being done, 2) Practice of Buddhist principles, such as the 6 directions: the foreground direction, which is the parents, the right direction, the teacher, the background direction, the

husband and wife, the left direction, which is friends, the upper direction, which is the Brahmin monk and the under direction, which is the servant. The body of knowledge stand by the SAM model namely; S = Speech is verbal action, charitable deeds, do not lie, do not speak sly, do not speak profanity, do not speak ill, and do not speak deliriously, A = Action (physical action or honest body) is to do karma with the body, whether it is good or evil, it is called the corrupt body, M = Mind (mental action, conscience), is to do karma by thinking. Whether it is bad karma or good karma, it is called corruption, and the integration of principles about constructive social interaction should encourage the practice of Buddhist principles in order to coexist for Living a life of dependency. There is a bond and a good relationship is created in society.

Keywords: Social Interaction, Peaceful Society, Buddhism

บทนำ

การสร้างสังคมสันติสุขด้วยการศึกษาเนื้อหาสาระพุทธศาสนศึกษาเพื่อการสร้างสังคมสันติสุข พบว่า หากมีการนำศีล สมาธิ ปัญญา มาประพฤติปฏิบัติอย่างแท้จริงในสังคมใด สันติสุข คือการไม่เบียดเบียนกันทางร่างกาย และทรัพย์สินย่อมเกิดขึ้นในสังคมนั้น (พระเมธาวิเชียร (สุเทพ พุทธจรรยา) และคณะ, 2566) การปฏิสัมพันธ์ทางสังคม คือ ปัจจัยที่ทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันในสังคมได้เนื่องจากมนุษย์นั้นไม่สามารถอยู่ตามลำพังได้ตลอดชีวิต จึงมีความจำเป็นต้องการปัจจัยที่ทำให้มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกันเป็นสังคม (จุไรรัตน์ เปรมวรเวทย์, 2556) ได้แก่ 1) ความต้องการทางกายภาพ เป็นความต้องการพื้นฐานตามธรรมชาติของมนุษย์อยู่แล้ว เช่น ความหิว ความกระหาย ความต้องการทางเพศ เป็นต้น 2) ความต้องการทางจิตใจ จะเห็นได้ว่า ความต้องการทางกายภาพนั้นมนุษย์สามารถตอบสนองได้เองโดยไม่ต้องพึ่งพาสมาชิกในสังคม แต่ความต้องการทางจิตใจนั้นเป็นความต้องการที่แสวงหาตลอดเวลา และต้องอยู่ในสังคมเท่านั้นจึงจะตอบสนองความต้องการนี้ได้ เช่น ต้องการความรัก ความอบอุ่น ความนับถือ และความเอาใจใส่ เป็นต้น และ 3) ความต้องการที่จะสร้างปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น จึงถือเป็นปัจจัยสำคัญในการเจริญเติบโตทางวัฒนธรรมในสังคมมนุษย์ ด้วยเหตุที่ความต้องการสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคมจะเป็นไปได้ ก็ต่อเมื่อมนุษย์เกิดการสร้างสรรค์ภาษาเพื่อใช้ในการสื่อสารไม่ว่าจะเป็นการพูด การเขียน เพื่อการถ่ายทอดไปสู่ชนรุ่นหลัง การสร้างมนุษย์สัมพันธ์กับบุคคล เป็นการสร้างความความเชื่อถือในคุณค่าของบุคคล ตลอดจนการสร้างทัศนคติที่ดีต่อกัน เห็นความสำคัญของความเป็นมนุษย์ของแต่ละคน รู้จักตนเอง เข้าใจผู้อื่น รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา มองโลกในแง่ดีและยอมรับว่าทุกสิ่งทุกอย่างแก้ไขได้ นอกจากนี้ การพูดที่ดีก็เป็นส่วนสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดี การศึกษาพฤติกรรมของบุคคล ที่มีอิทธิพลต่อกันและกันเป็นการกล่าวถึงความสัมพันธ์ การรับรู้ทางสังคม การปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มและการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม เรียกว่าการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, 2536) ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสองคน ซึ่งเป็นการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกันในระดับต่าง ๆ อยู่กับประเภทของความสัมพันธ์ สามี - ภรรยา มีอิทธิพลต่อกันและกันมากกว่า ผู้ซื้อ - ผู้ขาย แม่ - ลูก มีอิทธิพลต่อกันมากกว่า นายจ้าง - ลูกจ้าง ในการพยายามทำความเข้าใจกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เกิดขึ้น ดำรงอยู่ หรือ ยุติขึ้นอยู่กับการที่แต่ละบุคคลวิเคราะห์ถึงประโยชน์และผลเสียที่จะได้รับ การวิเคราะห์นี้จะเกิดขึ้นทุกครั้งที่มีการปฏิสัมพันธ์กันเกิดในระดับจิตใต้สำนึก และจะมีผลต่อพฤติกรรม การตอบสนองของบุคคล (พระใบฎีกากิตติพงษ์ สิลสุโข และรัชชานนท์ ศุภพงศ์พิเชฐ, 2558)

ปัญหาสังคม เกิดจากสาเหตุต่าง ๆ เช่น เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในลักษณะที่ผู้คนในสังคมยอมรับไม่ได้ อาจเกิดจากความบกพร่องทางร่างกายและจิตใจของมนุษย์หรืออาจเกิดจากปัจจัยทางสภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติที่ไม่เหมาะสม เป็นต้นว่า ความแห้งแล้ง ภัยธรรมชาติ สังคมไทยในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ผู้คนในสังคมมีการเบี่ยงเบนความสัมพันธ์ไปจากเดิม และสถาบันทางสังคมก็ทำหน้าที่ไม่

ครบสมบูรณ์ สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยพื้นฐานที่ทำให้เกิดปัญหาสังคม ปัญหาสังคมไทยมีอยู่มากมาย ปัญหาสังคมเป็นสภาพการณ์ที่กระทบกระเทือนต่อบุคคล จำนวนหนึ่งซึ่งมากพอสมควรในสังคม บุคคลเหล่านี้ไม่ต้องการให้เกิดสภาพการณ์เช่นนี้ (สภาพการณ์ที่ไม่พึงประสงค์) หากว่ามีสภาพการณ์อย่างนั้นเกิดขึ้นแล้วมีความรู้สึกว่า ควรแก้ไขในรูปของการกระทำร่วมกันทางสังคมเพื่อให้ปัญหานั้นหมดไป กระบวนการสร้างความสัมพันธ์ของชุมชนตามหลักสันติวิธีเชิงบูรณาการ เพื่อให้เกิดสันติในชุมชนอันนำไปสู่สันติสุข ในการลดข้อขัดแย้งไม่ให้เกิดความรุนแรง โดยไม่ให้เกิดแรงปะทะทางความคิด อารมณ์ โดยใช้ความรัก ความเมตตา เจรจำด้วยความเข้าใจ เอาใจเขามาใส่ใจเรา สร้างประสานสามัคคีให้เกิดกับชุมชน “หลักสันติวิธีเชิงบูรณาการ” นั้นอาจหมายถึง “พุทธศาสนเสวนา ซึ่งเป็นวิธีข้อปฏิบัติ หรือชุดกระบวนการของวิธีอย่างใดอย่างหนึ่งที่พระพุทธเจ้า หรือเหล่าสาวกของพระองค์ได้ใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้งอย่างสันติ” (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2554)

การจัดการกับความขัดแย้งและการสร้างความสัมพันธ์วิธีหนึ่ง การใช้พุทธบูรณาการศาสนเสวนา จึงมีเหตุผลสำคัญตรงที่ว่า ใช้หลักธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสสั่งสอนไว้ มาเป็นหลักและการยกระดับจิตใจของผู้เข้าร่วมกระบวนการ ในการสร้างความสันติสุขมุ่งสู่ความสามัคคีเป็นวิธีการที่จะลดการสูญเสียอย่างเป็นธรรม กล่าวคือ พระพุทธองค์ทรงเข้าใจถึงกฎธรรมชาติเบื้องต้นของจิตใจมนุษย์ ทั้งระยะสั้นระยะยาวทั้งรูปธรรมและนามธรรม ผิดกับการใช้ความรุนแรง ซึ่งทุกฝ่ายอ้างว่าเป็นวิธีการสุดท้าย ซึ่งบางกรณี สามารถบรรลุผลในระยะสั้นเป็นรูปธรรมชัดเจน แต่หากความขัดแย้งดำรงอยู่เพียงแต่ถูกกดไว้ โอกาสที่จะเกิดความรุนแรงในระยะยาวย่อมมีอยู่ ส่วนในทางนามธรรม ผู้วิจัยเชื่อว่า “สันติวิธีเชิงบูรณาการ” สามารถนำมาสร้างความสัมพันธ์ โดยการนำหลักธรรม “สาราณียธรรม 6 คือ ธรรมที่เป็นที่พึ่งแห่งความระลึกถึง” (วิ.ป. (ไทย) 18/271/361) (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546) ถือว่าเป็นธรรมที่เป็นพลังในการสร้างความสามัคคี ที่ผู้ใดได้ประพฤติจะเกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เกื้อกูลกัน ไม่ทะเลาะวิวาทกัน อันจะเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความรักความสามัคคี กันตลอดไป สาราณียธรรม 6 ได้แก่ เมตตา ภาวกรรม เมตตาวิจิตรกรรม เมตตาโมกขกรรม สาราณโมกขิตา สีสสามัญญตา และทิสสามัญญตา บูรณาการร่วมกับหลักของสันติภาวนา เข้ากับแนวคิดทฤษฎีของทั้งตะวันออกและตะวันตก เพื่อให้ชุมชนมีความช่วยเหลือเกื้อกูล และร่วมแรงร่วมใจในการอยู่ร่วมกัน เป็นแบบแนวทางปฏิบัติต่อสังคมในชุมชนอื่น ๆ สืบไป

กระบวนการทางสังคมเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของสังคม สามารถเป็นได้ทั้งบวกและลบ เรียกว่า เชื่อมโยงกับผู้ที่นำไปสู่ผลลัพธ์ในเชิงบวก และแยกออกจากกันกับผู้ที่ส่งผลในองค์ประกอบเชิงลบ แม้ว่าจะมีกระบวนการทางสังคมนี้บ่อย แต่บางคนก็มีแนวโน้มที่จะปรากฏอย่างต่อเนื่องในสังคม กระบวนการพื้นฐานเหล่านี้ คือ 1) ความร่วมมือ เป็นหนึ่งในกระบวนการพื้นฐานของชีวิตทางสังคม เป็นรูปแบบของกระบวนการทางสังคมที่บุคคลสองคนขึ้นไปทำงานร่วมกัน เพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกัน เป็นรูปแบบของการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ที่ผู้เข้าร่วมทุกคนได้รับประโยชน์จากการบรรลุเป้าหมาย บทบาทสำคัญในการบำรุงรักษาความสัมพันธ์ส่วนบุคคล และในการดำเนินงานที่ประสบความสำเร็จ บุคคลไม่เพียงแต่จัดตั้งกลุ่ม แต่ควรร่วมมือกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ควรคำนึงถึงหลักสังคหวัตถุ 4 ในข้อที่ว่าด้วยทาน คือ การแบ่งปัน, การเสียสละ, การเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกันจะทำให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะและองค์กร และปิยวาจา คือ พูดจอบใจ พูดด้วยน้ำใจหวังดี มุ่งให้เป็นประโยชน์ และรู้จักพูดให้เป็นผลดี ทำให้เกิดความอบอุ่นในกลุ่มชนนั้น ๆ อัถถจริยา คือ การบำเพ็ญประโยชน์ การประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นก่อให้เกิดความสงบและสันติสุขได้ และสมานัตตตา คือ ความเสมอภาค ไม่เอาเปรียบ ไม่ถือสูงต่ำ ร่วมสุขร่วมทุกข์ด้วยอย่างเลิศ หมายถึง มีความเสมอภาคกันโดยธรรม 2) ที่พัก การถ่ายทอดต้องรู้วิธีการปรับตัว สิ่งนี้สามารถเกิดขึ้นได้สองวิธีในการปรับตัวและที่พักในขณะที่การปรับตัว หมายถึงกระบวนการปรับตัวทางชีวภาพ ที่พัก หมายถึง กระบวนการปรับตัวทางสังคม มักจะเกิดขึ้นหลังจากการสร้างความขัดแย้งเพื่อพยายามแก้ไขที่พักระหว่างกัน คือความสำเร็จของการปรับตัวระหว่างผู้คนซึ่งทำให้พวกเขาสามารถทำงานร่วมกันในสถานการณ์ทางสังคม ทำได้โดยบุคคลผ่านการซื้อรูปแบบใหม่ของพฤติกรรมนิสัย หรือทัศนคติที่ส่งผ่านทางสังคม ส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมจิตใต้

สำนึกเนื่องจากทารกแรกเกิดปรับตัวเองตามครอบครัว วรรณะ โรงเรียนพื้นที่ใกล้เคียงหรือกลุ่มเกมในลักษณะที่หมดสติแต่บางครั้งบุคคล หรือกลุ่มพยายามเข้าพักโดยเจตนา เมื่อทั้งสองกลุ่มเข้าสู่สนธิสัญญาเพื่อยุติสงคราม อีกตัวอย่างของกรณีนี้ คือ เมื่อสหภาพออกจากการนัดหยุดงานหลังจากบรรลุข้อตกลงกับฝ่ายบริหารความขัดแย้งของสังคมเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ และไม่มีสังคมใดที่สามารถทำงานได้อย่างเหมาะสม (วิทิต บัวปรอท, 2564) ด้วยเหตุนี้มนุษย์จึงพยายามแก้ไขปัญหาโดยใช้หลักทศ 6 มาช่วยในการสร้างความสัมพันธ์ให้เหนียวแน่น เพราะว่าด้วยกฎระเบียบที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้ตามหลักความจริงที่มนุษย์พึงปฏิบัติต่อกัน ซึ่งเป็นองค์ประกอบแห่งการปฏิสัมพันธ์ที่สำคัญในทางสังคม ตั้งแต่ครอบครัว การใช้ชีวิตร่วมกัน และการพัฒนาจิตวิญญาณ 3) การดูซึม เป็นกระบวนการที่บุคคลมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน มารวมกันในที่เดียวกัน การดูซึมที่ประสบความสำเร็จเกี่ยวข้องกับการรวมของสองคนขึ้นไปในองค์ประกอบเดียวในความสัมพันธ์ทางสังคม หมายถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มแตกต่างหายไป ประเพณีใหม่และทัศนคติที่ถูกดูซึม มันเป็นกระบวนการที่ช้าและค่อยเป็นค่อยไป เมื่อชนพื้นเมืองอเมริกันยอมรับองค์ประกอบทางวัฒนธรรมของคนผิวขาว โดยละทิ้งวัฒนธรรมของตนเอง โอกาสอีกครั้งของการดูซึมเกิดขึ้นเมื่อสามิและภรรยาที่มีภูมิหลังต่างกันพัฒนาความสนใจและจุดประสงค์ของความสามัคคี คำนี้ยังใช้เมื่อผู้อพยพหรือชนกลุ่มน้อยอยู่ในกระบวนการของการถูกดูซึมเข้าสู่สังคม (พระมหาปริดา ขนติโสภณ, 2559) หลักธรรมที่จะเชื่อมโยงตรงนี้ คือ หลักพรหมวิหาร 4 คือ ธรรมสำหรับมนุษย์ที่มีจิตใจประเสริฐ ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา รวมเรียกว่าพรหมวิหาร 4 เมตตา คือ ความรักใคร่ ความปรารถนาจะให้เขาเป็นสุข กรุณา คือความสงสารเมื่อคนอื่นตกยากมีทุกข์ มุทิตา คือความยินดี ในเมื่อเห็นคนอื่นได้ดี และอุเบกขา คือ ความเป็นกลางต่อทุกข์สุขของสัตว์ ไม่เอนเอียงด้วยความชอบหรือชัง หลักธรรมสำหรับผู้ที่มีใจเป็นพรหม เป็นบุคคลประเสริฐในฐานะผู้ให้ที่ให้ความรัก ความสงสาร ความยินดี และการวางเฉย สำหรับผู้อื่นที่หมายถึงคนทุก ๆ ระดับ เพื่อสร้างสันติสุขแก่สังคม

จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่อง การปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเชิงสร้างสรรค์เพื่อสังคมสันติสุขตามแนวพระพุทธศาสนา เพื่อจะวิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเชิงสร้างสรรค์เพื่อสังคมสันติสุข เป็นอย่างไร การบูรณาการหลักธรรมที่เกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเชิงสร้างสรรค์เพื่อสังคมสันติสุขตามแนวพระพุทธศาสนา เป็นอย่างไร และองค์ความรู้เกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเชิงสร้างสรรค์เพื่อสังคมสันติสุขตามแนวพระพุทธศาสนา เป็นอย่างไร ซึ่งองค์ความรู้ที่ได้จะเป็นประโยชน์ของการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม คือ 1) มนุษย์ได้รับแบบแผนการดำรงชีวิต จากการปฏิสัมพันธ์ 2) มนุษย์ได้รับการดำรงชีวิตแบบรวมกลุ่ม 3) มนุษย์จัดความกลัวโดยการรวมกลุ่ม 4) มนุษย์ได้รับประโยชน์จากชุมชนอื่น ๆ โดยการปฏิสัมพันธ์ 5) มนุษย์ได้รับประโยชน์จาก การปฏิสัมพันธ์จากวัฒนธรรมอื่น ๆ โดยไม่จำกัดขอบเขต และ 6) มนุษย์ได้รับประโยชน์จากการปฏิสัมพันธ์จากทุกพื้นที่ทั่วทั้งโลก เพราะทุกพื้นที่ทั่วทั้งโลกหรือทุกสังคมย่อมจะมีการปฏิสัมพันธ์กันทางวัฒนธรรมทั่วทั้งโลกต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเชิงสร้างสรรค์เพื่อสังคมสันติสุขตามแนวพระพุทธศาสนา
2. เพื่อบูรณาการหลักธรรมที่เกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเชิงสร้างสรรค์เพื่อสังคมสันติสุขตามแนวพระพุทธศาสนา
3. เพื่อสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับ “การปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเชิงสร้างสรรค์เพื่อสังคมสันติสุขตามแนวพระพุทธศาสนา”

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และมีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) จากผู้ทรงคุณวุฒิที่ตรงตามประเด็นการวิจัย สำหรับการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเชิงสร้างสรรค์เพื่อสังคมสันติสุขตามแนวพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารปฐมภูมิ เอกสารทุติยภูมิ และงานวิชาการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องและสอดคล้องกับงานวิจัย โดยได้เสนอลำดับขั้นตอนการวิจัยไว้ ดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในการวิจัยครั้งนี้ 1) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ มีจำนวน 9 รูป/คน เป็นรูปแบบเจาะจงบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหางานวิจัย ซึ่งประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านกลุ่มพระภิกษุสงฆ์ผู้ทรงความรู้ จำนวน 1 รูป กลุ่มนักปราชญ์ผู้ทรงความรู้ จำนวน 2 คน กลุ่มนักการศาสนา จำนวน 2 คน กลุ่มคณาจารย์ จำนวน 2 คน กลุ่มนักวิชาการด้านสังคม จำนวน 2 คน 2) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลการสนทนากลุ่ม ซึ่งประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านกลุ่มพระภิกษุสงฆ์ผู้ทรงความรู้ จำนวน 3 รูป กลุ่มนักการศาสนา จำนวน 1 คน กลุ่มคณาจารย์ จำนวน 2 คน กลุ่มนักวิชาการด้านสังคม จำนวน 2 คน โดยผู้ทรงคุณวุฒิเป็นผู้รอบรู้ มีประสบการณ์เป็นบุคคลที่รู้รายละเอียดในประเด็นที่สัมภาษณ์ สามารถให้รายละเอียดข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริง คือ เป็น Key Informants เพื่อรวบรวมข้อเท็จจริงให้ได้อย่างลึกซึ้ง เพื่อสนับสนุนข้อมูลให้มีความน่าเชื่อถือ ทั้งในประเด็นที่สัมภาษณ์ และการทำเสวนากลุ่ม

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การศึกษาวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ใช้กระบวนการวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยกระบวนการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารโดยการทบทวน แนวความคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ใช้การสัมภาษณ์ (in - depth interview) โดยการใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างลักษณะ เป็นการสัมภาษณ์แบบปลายเปิด และการทำเสวนากลุ่ม (Focus Group) ซึ่งเป็นกระบวนการวิธีการวิจัย (methodology) ที่มีความยืดหยุ่นและเปิดกว้าง

3. การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การสร้างและตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้การสร้างเครื่องมือเริ่มต้นจากการนำเอาวัตถุประสงค์ของการวิจัยมาใช้เป็นกรอบสำหรับการทบทวนวรรณกรรมเพื่อนำไปสู่การกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยจากนั้นจึงได้นำกรอบแนวคิดในการวิจัยดังกล่าวมาแตกเป็นประเด็นและแนวคำถามสำหรับใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth Interview) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) และวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมีการตรวจสอบความเชื่อมั่นของเครื่องมือสัมภาษณ์ ผ่านการตรวจสอบความถูกต้องของข้อคำถามภาคสนามตามระเบียบวิธีวิจัย จากผู้เชี่ยวชาญในสายวิชาการทั้งที่เป็นภิกษุและฆราวาส จำนวน 5 รูป/คน

4. ระยะเวลาการเก็บรวบรวมข้อมูล หลังจากเครื่องมือสัมภาษณ์และผลสรุปของการตรวจเครื่องมือจากผู้เชี่ยวชาญผ่านตามเกณฑ์ความเชื่อมั่น หลังจากนั้นจึงส่งเอกสารขอรับการพิจารณารับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ เมื่อเครื่องมือวิจัยผ่านการรับรองการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ จึงดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ โดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth interview) จำนวน 9 รูป/คน ซึ่งผู้วิจัยดำเนินการการพิทักษ์สิทธิของกลุ่มตัวอย่างตามเกณฑ์คุณภาพของงานวิจัย

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการจำแนกประเภทข้อมูล (Typological Analysis) และการวิเคราะห์โดยการเปรียบเทียบข้อมูล (Comparative Analysis) หลังจากนั้นนำข้อมูลจากการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้างต้นมาวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลเชิงเอกสารโดยเป็นการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ของข้อมูลที่รวบรวมมาได้ทั้งหมด โดยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

ผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง “การปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเชิงสร้างสรรค์เพื่อสังคมสันติสุขตามแนวพระพุทธศาสนา” ผลการวิจัยสามารถสรุปตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

1. แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเชิงสร้างสรรค์เพื่อสังคมสันติสุขตามแนวพระพุทธศาสนา

กระบวนการสื่อสาร เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ไม่มีจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดที่ชัดเจนรวมทั้งมีการเคลื่อนไหวตลอดเวลาสามารถอธิบายได้ 3 ลักษณะ คือ 1) ธรรมชาติของการสื่อสาร อธิบายว่าผู้ส่งสารและผู้รับผู้ส่งสารได้ร่วมกันกระทำกิจกรรมด้านการสื่อสาร 2) การส่ง การรับ การสนองตอบและการปรับตัวของผู้ส่งสารที่ทำการสื่อสาร 3) ลักษณะการสื่อสารที่เกิดขึ้น กระบวนการสื่อสารเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง มีการเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา

ธรรมชาติของกระบวนการสื่อสารจะเคลื่อนไหวตลอดเวลา แต่การศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสารสามารถกระทำได้ ด้วยการศึกษารูปแบบจำลองทางการสื่อสาร ซึ่งเป็นการหยุดนิ่งกระบวนการสื่อสารไว้ในขณะหนึ่ง เพื่อให้การศึกษาระบบการสื่อสารง่ายต่อการทำความเข้าใจ และแบบจำลองกระบวนการสื่อสารมีการนำเสนอแบบจำลองการสื่อสารที่สำคัญ 5 แบบจำลอง ได้แก่ 1) แบบจำลองการสื่อสารของอริสโตเติล (The Aristotelian Model) 2) แบบจำลองการสื่อสารของลาสเวลล์ (The Lasswell Model) 3) แบบจำลองการสื่อสารของแชนนอนและวีเวอร์ (The Shannon and Weaver Model) 4) แบบจำลองการสื่อสารของแชรรมม์ (The Schram Model) 5) แบบจำลองการสื่อสารของเบอร์โล (The Berlo Model or SMCR Model) เป็นต้น

2. บุรณาการหลักธรรมที่เกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเชิงสร้างสรรค์เพื่อสังคมสันติสุขตามแนวพระพุทธศาสนา

ความหมายของการบูรณาการหลักธรรม

การผสมกลมกลืนของกระบวนการในการประยุกต์ใช้ของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้มีความสอดคล้องไปในทางอันเดียวกัน ซึ่งจะดำเนินการหรือประยุกต์ใช้ภายใต้ระบบการจัดการที่มีความเชื่อมโยงกันในลักษณะของการนำมาปฏิบัติให้เกิดความสมดุลและความสมบูรณ์ตามหลักที่ว่า “โลกไม่ให้ซ้ำ ธรรมไม่ให้ขุ่น”

หลักธรรมที่เกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเชิงสร้างสรรค์

การบูรณาการหลักธรรมที่เกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเชิงสร้างสรรค์ เป็นการศึกษาโดยการนำเอาวิธีการ เครื่องมือ บริบท เนื้อหา แนวคิดจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์เข้าด้วยกัน เพื่อมุ่งศึกษาถึงประเด็น หัวข้อ ปัญหา หรือแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเชิงสร้างสรรค์เพื่อสังคมสันติสุข เป็นแนวทางในการสร้างสรรค์สังคมเพื่อสันติสุข

โอวาทปาฏิโมกข์ เป็นคำสอนที่ว่า ละชั่ว ทำดี ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ เป้าหมายสูงสุด คือ พระนิพพาน หลักการอันเป็นหัวใจสำคัญเพื่อเข้าถึงจุดหมายของพระพุทธศาสนาแก่พุทธบริษัททั้งปวงโดยย่อ หรือหลักการ 3 กล่าวกันว่าเป็นการสรุปรวบยอดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอันเป็นแนวทางที่พุทธบริษัทพึงปฏิบัติ ได้แก่ การไม่ทำบาปทั้งปวง (ศีล คือการรักษากาย วาจา ใจให้เรียบร้อย, หิริโอตตปละ คือ การละบาปละอายต่อบาปทั้งปวง ด้วยการเอาสติกำกับทุกอริยาบถคิด พูด ทำ อย่าให้ผิดต่อศีลและธรรม) ธรรมบทนี้จะทำให้ใจสบายไม่เศร้าหมอง ใจเป็นปกติ การทำกุศลให้ถึงพร้อม (การทำความฉลาดให้ถึงพร้อม) ธรรมบทนี้จะทำให้จิตสงบสบายผ่องใส การทำจิตใจให้บริสุทธิ์ (เจริญสติด้วยการภาวนา, พอจิตเป็นสมาธิแล้วก็ถอยออกมาเดินมรรคด้วยปัญญา) ธรรมบทนี้จะทำให้จิตรู้จัก จิตฉลาดในการแก้ปัญหา และจิตจะผ่องใสจากการเห็นทุกข์และปล่อยวางจากสิ่งที่พิจารณาในธรรมต่าง ๆ เห็นตามความเป็นจริงและไม่ยึดมั่นถือมั่น ในคำสอนทางพระพุทธศาสนา คำว่า “สารวม” เป็นอาการที่มีความหมายครอบคลุมอย่างกว้างขวาง แต่ในที่นี้ เราจะหยิบยกความหมายของคำว่า “สารวม” พอให้เป็นที่น่าสนใจเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติตน “การสารวม” คือ การควบคุมและระมัดระวังตนให้อยู่ในขอบเขตของความ

ถูกต้องและเหมาะสม ทางกาย วาจา และใจ การสำรวมกาย หมายถึง การควบคุมตนในการแสดงท่าที่ไม่ให้เกิดการกระทบกระทั่งกับผู้อื่น รวมถึงการระมัดระวังในการวางตนทางอิริยาบถ และการแสดงออกทางอากัปกิริยา มารยาท ให้ดูเรียบร้อย สง่างาม นุ่มนวล อ่อนโยน โดยมีคุณสมบัติของความเป็นผู้ดี อันหมายถึงผู้ประพฤติตัวดี และมีศีล การสำรวมวาจา หมายถึง การยับยั้งว้าจว้านเป็นโทษหรืออันก่อให้เกิดการระคายเคืองต่อผู้อื่น เป็นการเปล่งเฉพาะวาจาสัตย์จริงและมีสาระประโยชน์ ประกอบด้วยความเมตตา กรุณา และเป็นไปเพื่อการเสริมสร้างความเข้าใจอันดี และความสมัคสมานฉันท์ การสำรวมใจ หมายถึง การสำรวมความคิดจิตใจ ไม่ให้คิดกับผู้อื่นด้วยอคติหรืออคฤศ ที่เป็นการเพ่งโทษ ต่ำหนิติเตียน แค้นเคือง หรือให้ร้ายทำลายกัน แต่เป็นความคิดที่มีสติรู้เท่าทัน และสามารถตัดความคิดใด ๆ ที่ไม่ถูกต้องตึงามออก และทำความเข้าใจและยอมรับความต่างอันเป็นธรรมชาติของแต่ละบุคคล และมองผู้อื่นด้วยทัศนคติที่ดี รวมถึงการวางใจตนเองไม่ให้ทุกข์ร้อนใจ โดยคิดแต่สิ่งที่ไม่ทำให้เกิดประโยชน์ เกิดสุข และบุญกุศล พร้อมทั้งพิจารณาพฤติกรรมกระทำของตนเอง เพื่อให้เกิดการคิดแก้ไขและพัฒนาตนเองให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป

ทศ 6 คือ บุคคลประเภทต่าง ๆ มีทั้งหมด 6 ส่วน ซึ่งอยู่รอบตัวเรา และเป็นส่วนหนึ่งในสังคม ทศ 6 เป็นธรรมเทศนาในพระไตรปิฎก ที่ปรากฏอยู่ในพระสูตรที่ชื่อว่า “สังคาลกสูตร” ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงกล่าวถึงวิธีการปฏิบัติตนต่อผู้อื่น ทั้งในทางโลกและทางธรรม โดยให้ความสำคัญกับบุคคลต่าง ๆ ที่เปรียบเสมือนทศทั้ง 6 รอบตัวของเรา ถึงแม้ว่าครอบครัวจะเป็นหน่วยที่เล็กที่สุดในสังคม ที่มีส่วนในการปลูกฝังค่านิยม ถ่ายทอดวัฒนธรรม และแนวคิดต่าง ๆ แต่จริง ๆ แล้วตามหลักพระพุทธศาสนาจึงมีคำสอนว่าด้วยเรื่องทศ 6 ที่อธิบายถึงความสัมพันธ์ 6 ประการ ที่เราพึงมีต่อผู้อื่น สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติตนในชีวิตประจำวันได้

พรหมวิหาร 4 เป็นการนำหลักธรรมมาเป็นแนวทางในการประยุกต์ใช้ในการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเพื่อสังคมสันติสุขนั้น จะเห็นได้ว่าเป็นหลักธรรมครองใจ ที่ทำให้คนปฏิบัติในทางประเสริฐทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา แก่นของพรหมวิหาร 4 นั้นสามารถนำมาประยุกต์ใช้สำหรับผู้บริหาร ผู้จัดการ หรือหัวหน้างาน เพื่อให้ผู้ใต้บังคับบัญชาทำงานอย่างมีความสุขและเป็นการสร้างขวัญกำลังใจ ซึ่งจะเสริมสร้างประสิทธิภาพการทำงานให้ดียิ่งขึ้นได้

สังคหวัตถุ 4 คือ ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจ ผูกไมตรี อื้อเพื่อ เกื้อกูล เป็นหลักการสงเคราะห์กันและกัน 4 ประการ ได้แก่ 1) ทาน คือ การให้ การเสียสละ แบ่งปันของ ๆ ตน เพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น ไม่ตระหนี่ถี่เหนียว ไม่เป็นคนเห็นแก่ได้ฝ่ายเดียว 2) ปิยวาจา คือ การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะ อ่อนหวาน จริงใจ ไม่ก้าวร้าว พูดสิ่งที่ เป็นประโยชน์เหมาะสำหรับกาลเทศะ 3) อัตถจริยา คือ การประพฤติในสิ่งที่ เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น 4) สมานัตตา คือ มีความประพฤติเสมอดันเสมอปลาย หลักธรรมที่เกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเชิงสร้างสรรค์เพื่อสังคมสันติสุขตามแนวพระพุทธศาสนา การไม่ทำบาป 14 ประการ ได้แก่ กรรมกิเลส 4 อบายมุข 6 อคติ 4 มาปฏิบัติ ทศ 6

3. องค์ความรู้เกี่ยวกับ “การปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเชิงสร้างสรรค์เพื่อสังคมสันติสุขตามแนวพระพุทธศาสนา”

จากการบูรณาการหลักธรรมในการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเชิงสร้างสรรค์เพื่อสังคมสันติสุขตามแนวพระพุทธศาสนาแล้วทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่ทำให้การปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเชิงสร้างสรรค์เพื่อสังคมสันติสุขตามแนวพระพุทธศาสนามีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น จึงเป็นที่มาขององค์ความรู้ ดังนี้

แนวคิดและทฤษฎีการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม นั้นประกอบไปด้วย

การปฏิสัมพันธ์ทางสังคม เป็นการกระทำหรือการประกอบกิจกรรมระหว่างสิ่งสองสิ่ง หรือสิ่งหลายสิ่ง เพื่อให้ได้มาซึ่งผลลัพธ์ ไม่ว่าผลลัพธ์นั้นจะออกมาในทางที่ดี มีประโยชน์หรือออกมาในทางที่ก่อให้เกิดผลเสียต่อสิ่งที่กำลังกระทำหรือตอบโต้อยู่นั้น การศึกษาปฏิสัมพันธ์ทางสังคมจึงเป็นการศึกษาพฤติกรรม การผสมกลมกลืนของกระบวนการในการประยุกต์ใช้ของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้มีความสอดคล้องไปในทางอัน

เดียวกัน ซึ่งจะดำเนินการหรือประยุกต์ใช้ภายใต้ระบบการจัดการที่มีความเชื่อมโยงกันในลักษณะของการนำมาปฏิบัติให้เกิดความสมดุลและความสมบูรณ์ตามหลักที่ว่า “โลกไม่ให้ข้า ธรรมไม่ให้ขุน” กล่าวคือ การปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเชิงสร้างสรรค์ตามหลักพระพุทธศาสนา

การบูรณาการหลักธรรมเกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเชิงสร้างสรรค์ ควรส่งเสริมให้มีการปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อที่จะอยู่ร่วมกัน ดำเนินชีวิตพึ่งพาอาศัยกัน มีความผูกพันกัน และสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีให้เกิดขึ้นในสังคม

โอวาทปาฏิโมกข์ คือ Main Idea (แนวคิดหลัก) เป็น Main Course (ตัวหลัก) ซึ่งประกอบไปด้วย

1. การกระทำทางกาย กายกรรม หมายถึง การกระทำทางกาย คือ ทำกรรมด้วยกาย ไม่ว่าจะทำกรรมชั่วหรือกรรมดี ได้แก่ กายกรรมทางชั่ว มี 3 อย่าง คือ ข่าสัตรุ์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า กายทุจริต แปลว่า ประพฤติชั่วทางกาย ได้แก่ กายกรรมทางดี มี 3 อย่างคือ ไม่ข่าสัตรุ์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤตินอกกาม เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า กายสุจริต แปลว่า ประพฤติชอบ คือ ความสุจริตทางกาย ทำสิ่งที่ดีงามถูกต้อง ทางกาย 3 อย่างเรียกว่า กายสุจริต 3 ได้แก่ 1) ละเว้นจากการทำลายชีวิต (รักษาศีล 5 ข้อที่ 1) 2) ละเว้นจากการลักทรัพย์ แยกชิงลักขโมย เอาไรต์เอาเปรียบ เบียดเบียนทรัพย์สิ่งของ ของผู้อื่นมาเป็นของตน (รักษาศีล 5 ข้อที่ 2) 3) ละเว้นการประพฤตินอกกามละเมิดในของรักของหวงแหนของผู้อื่น ไม่ข่มเหงจิตใจ ข่มขืนกระทำชำเรา หรือทำลายลบลู่เกียรติและวงศ์ตระกูลของกัน (รักษาศีล 5 ข้อที่ 3)

2. การกระทำทางวาจา วจีกรรม หมายถึง การกระทำทางวาจา วจีกรรมที่เป็นกุศล มี 4 อย่าง ประกอบด้วย การไม่พูดเท็จ การไม่พูดส่อเสียด การไม่พูดคำหยาบคาย และการไม่พูดเพ้อเจ้อ ส่วน วจีกรรมที่เป็นอกุศลจะตรงกันข้าม ประกอบด้วย ความสุจริตทางวาจา พูดสิ่งที่ดีงามถูกต้อง ประพฤติชอบด้วยวาจาหรือการพูด 4 ประการ ได้แก่ 1) ละเว้นการพูดเท็จ โกหกหลอกลวง หรือพูดให้ผิดจากความเป็นจริง 2) ละเว้นจากการพูดส่อเสียด ยุยง สร้างความแตกแยก พูดแต่คำที่สมานและส่งเสริมความสามัคคี 3) ละเว้นจากการพูดคำหยาบคาย สกปรกเสียหาย พูดแต่คำสุภาพนุ่มนวลชวนฟัง 4) ละเว้นการพูดเหลวไหลเพ้อเจ้อ ไร้สาระเลื่อนลอย ไม่มีเหตุผล พูดแต่คำจริง เป็นประโยชน์ มีเหตุผล ถูกกาลเทศะ

3. การกระทำทางใจ มโนกรรม หมายถึง การกระทำทางใจ คือ ทำกรรมด้วยการคิด ไม่ว่าจะทำกรรมชั่วหรือกรรมดี มโนกรรมทางชั่ว มี 3 อย่าง คือ โลภ โกรธ หลง พยาบาทปองร้ายเขา เห็นผิดจากคลองธรรม เรียกอีกอย่างว่า มโนทุจริต (แปลว่า ประพฤติชั่วด้วยใจ) มโนกรรมทางดี มี 3 อย่าง คือ ไม่โลภ โกรธ หลง พยาบาทปองร้ายเขา เห็นชอบตามคลองธรรม เรียกอีกอย่างว่า มโนสุจริต คือความสุจริตทางใจ คิดสิ่งที่ดีงามถูกต้อง ประพฤติชอบด้วยใจ 3 ประการ ได้แก่ 1) ไม่ละโมภ ไม่เพ่งเล็ง คิดหาทางเอาแต่จะได้ 2) ไม่คิดร้ายมุ่งเบียดเบียน หรือเพ่งมองในแง่ที่จะทำลาย 3) มีความเห็นถูกต้องเป็นสัมมาทิฐิ เข้าใจในหลักกรรมว่า ทำดีมีผลดี ทำชั่วมีผลชั่ว รู้เท่าทันความจริงที่เป็นธรรมดาของโลกและชีวิต มองเห็นความเป็นไปตามเหตุปัจจัย

สังคมต้องการสะท้อนให้เห็นความเป็นจริง (Social solidarity) คือ สันติสุข สังคมเข้มแข็ง คือ สันติสุข การฟัง การสื่อสาร การเรียนรู้ เป้าหมายร่วมกัน ไม่ก้าวร้าว ไม่แบ่งแยก รู้สึกร่วม รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เป็นการสร้างความเป็นปึกแผ่นทางสังคม

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง การปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเชิงสร้างสรรค์เพื่อสังคมสันติสุขตามแนวพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยนำประเด็นสำคัญและน่าสนใจมาอภิปรายตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเชิงสร้างสรรค์เพื่อสังคมสันติสุขตามแนวพระพุทธศาสนา พบว่า การปฏิสัมพันธ์และสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคล เป็นความเกี่ยวข้องของบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปที่มีการติดต่อสื่อสารและมีปฏิสัมพันธ์กันทางจิตใจ เพื่อตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจให้ตนเองเป็นที่

ยอมรับจากกลุ่มหรือสังคม ทำให้เกิดความรู้สึกที่ดีต่อกัน โดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกันอาศัยความอดทน ความรักใคร่ ความเข้าใจเป็นพื้นฐาน ในการที่จะอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ตามธรรมชาติของมนุษย์ สังคม และเกิดขึ้นได้เพราะบุคคลได้มีการติดต่อสัมพันธ์กัน มีการถ่ายทอดความคิดเห็น เลียนแบบ เชื้อพืง ต่อต้าน ต่อสู้แข่งขัน ปรับตัวและร่วมมือกัน ระหว่างบุคคล กระบวนการต่าง ๆ เหล่านี้มีได้เป็นสิ่งที่คงที่ตายตัว หากแต่มีการหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงได้ทุกสิ่งทุกอย่างที่บุคคลแสดงพฤติกรรมออกมาย่อมผูกพันต่อคนอื่นด้วยเสมอ (ชัยมงคล โฆษิตสุริยะพันธ์, 2565)

กระบวนการสื่อสาร เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ไม่มีจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดที่ชัดเจนรวมทั้งมีการเคลื่อนไหวตลอดเวลาสามารถอธิบายได้ 3 ลักษณะ คือ 1) ธรรมชาติของการสื่อสาร อธิบายว่าผู้ส่งสารและผู้รับสารได้ร่วมกันกระทำการกิจกรรมด้านการสื่อสาร 2) การส่ง การรับ การสนองตอบและการปรับตัวของผู้ส่งสารที่ทำการสื่อสาร 3) ลักษณะการสื่อสารที่เกิดขึ้น กระบวนการสื่อสารเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง มีการเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ประภัสสร ชโลธร พบว่า อาจารย์จะช่วยสร้างพฤติกรรมที่พึงประสงค์ให้กับนักศึกษาและส่งเสริมให้นักศึกษาสนใจต่อการเรียนตลอดจนปลูกฝังทัศนคติที่ดี และการประสบความสำเร็จของนักศึกษาได้ รวมทั้งการมีปฏิสัมพันธ์ภายนอกชั้นเรียนระหว่างอาจารย์กับนักศึกษา เพราะว่าอาจารย์ผู้สอนและผู้เรียนจะมีบทบาทและกิจกรรมร่วมกันภายในชั้นเรียนอาจารย์ผู้สอนและผู้เรียนยังต้องมีการพบปะกันภายนอกชั้นเรียน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียน เพราะทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และซึมซับแบบอย่าง การวางตนที่ดีต่อผู้อื่นทั้งยังเกิดเจตคติที่ดีต่อตัวอาจารย์ผู้สอน การที่นักศึกษาเกิดเจตคติที่ดีต่ออาจารย์ก็ย่อมทำให้มีพฤติกรรมที่เอื้อประโยชน์ต่อการเรียนรู้มากมาย ทั้งการเข้าเรียนอย่างสม่ำเสมอตั้งใจฟังขณะอาจารย์ผู้สอน ปฏิบัติการสอน อาจารย์ผู้สอนก็เกิดความรักความเมตตาและเป็นที่กำลังใจในการจะถ่ายทอดความรู้แก่ผู้เรียนได้ (ประภัสสร ชโลธร, 2559) ดังนั้นคุณสมบัติระหว่างอาจารย์กับนักศึกษาในรูปแบบของกัลยาณมิตรประกอบด้วย 1) อาจารย์จะต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและเป็นแม่พิมพ์ต้นแบบแก่ศิษย์ที่เรียกว่า ปิโย 2) ความน่าเคารพต้องประพาสสมควรแก่ฐานะ มีแนวทางการปฏิบัติตนและหลักการดำเนินชีวิตในทางที่ถูกต้องชอบธรรม ที่เรียกว่า ครุ 3) อาจารย์คือบัณฑิต เป็นที่ยกย่อง ในฐานะทรงคุณ คือ ความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง ทั้งเป็นผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนอยู่เสมอ ที่เรียกว่า ภาวนีโย 4) อาจารย์ต้องรู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน และเป็นที่ปรึกษาที่ดีของศิษย์ ที่เรียกว่า วตตา จ 5) อาจารย์จะต้องมีความอดทนต่ออุปสรรคในทุกด้าน มีจิตใจที่หนักแน่น สามารถเอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ ได้ด้วยจิตใจที่มั่นคง ที่เรียกว่า วจนกฺขโม 6) อาจารย์สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อน ให้เข้าใจ และให้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป เป็นคุณสมบัติของกัลยาณมิตรอย่างดีเลิศ คือ ความเป็นผู้กระทำได้จริงในสิ่งที่สอนแก่ผู้อื่น หรือได้บรรลุสำเร็จ นั้น ๆ ด้วยตนเองแล้ว จึงสอนเรื่องนั้นแก่ผู้อื่น ที่เรียกว่า คมภิรมฺจ กถิ กตฺตา และ 7) ไม่แนะนำหรือชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย อาจารย์เป็นผู้นำและแบบอย่างของสังคม เป็นบุคคลที่สังคมยกย่องเลื่อมใส อาจารย์จึงต้องเป็นคนที่บริสุทธิ์ด้วยกาย วาจา ใจ เป็นอาจารย์อยู่ทุกขณะ ทุกหนทุกแห่ง จงช่วยกันกระทำความดีให้เด็กเห็นเป็นเยี่ยงอย่าง เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ศิษย์อย่างเคร่งครัดเพื่อศิษย์จะได้มีความเชื่อถือศรัทธาและถือปฏิบัติตามด้วยความรัก ที่เรียกว่า โน จฏฐาเน นิโยชเย หลักธรรมที่ห้าทั้ง 7 นี้ เป็นหลักธรรมที่สามารถปฏิบัติได้จนถึงที่สุด คือหลุดพ้นจากกิเลส การเข้าถึงซึ่งพระนิพพาน หรือโลกุตระธรรม ขณะเดียวกัน ก็มีผลต่อผู้ปฏิบัติในระดับโลกียธรรม คือ ความงามที่เกิดขึ้นในใจตน เกิดจากการประพฤติปฏิบัติ และส่งผลให้เกิดเป็นความงามที่ประทับใจต่อผู้พบเห็น ไม่ใช่ความงามที่เกิดจากการเสกสรรปั้นแต่ง จากการแต่งเติมภายนอกปกปิดด้วยเครื่องสำอางที่ฉาบฉวยไม่ยั่งยืน จนลืมนึกที่จะทำให้เกิดความงามจากข้างในใจ ที่เกิดขึ้นจากการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้อง ส่งผลตามมาทำให้เกิดความงามภายในและภายนอกสามารถรับรู้ได้ถึงเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เป็นความงามที่สุข สงบ มีความอึดใจ ส่งผลให้หน้าตาอึมแถมแจ่มใส

ผิวพรรณสะอาด ผ่องใส ไม่มีความหม่นหมองมาแผ้วพาน หลักธรรมที่ทำให้งามทั้ง 7 สามารถสรุปในกรอบของความงามภายในและความงามภายนอกได้

หลักธรรมที่เกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเชิงสร้างสรรค์เพื่อสังคมสันติสุขตามแนวพระพุทธศาสนา พบว่า การผสมกลมกลืนของกระบวนการในการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้มีความสอดคล้องไปในทางอันเดียวกัน ซึ่งจะดำเนินการหรือประยุกต์ใช้ภายใต้ระบบการจัดการที่มีความเชื่อมโยงกันในลักษณะของการนำมาปฏิบัติให้เกิดความสมดุลและความสมบูรณ์ตามหลักที่ว่า “โลกไม่ให้ข้า ธรรมไม่ให้ขุน”

2. การบูรณาการหลักธรรมที่เกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเชิงสร้างสรรค์ เป็นการศึกษาโดยการนำเอาวิธีการ เครื่องมือ บริบท เนื้อหา แนวคิดจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์เข้าด้วยกัน เพื่อมุ่งศึกษาถึงประเด็น หัวข้อ ปัญหา หรือแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเชิงสร้างสรรค์เพื่อสังคมสันติสุข เป็นแนวทางในการสร้างสรรค์สังคมเพื่อสันติสุข คำว่า “สันติสุข” คือ ความสงบความสุกสกาวมีที่มาได้ 2 ทาง คือ

1. ความสุขภายใน เป็นความสุข เป็นความสงบสันติที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับว่ามีหรือไม่มีปัจจัยภายนอกโดยตรง มักจะเป็นความสุขในระดับจิตและปัญญา

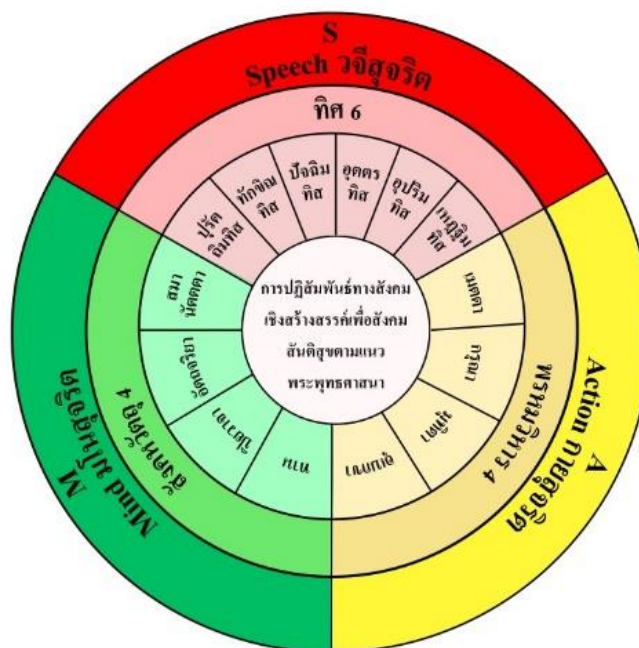
2. ความสุขภายนอก มักจะสัมพันธ์กับปัจจัยต่าง ๆ ในการดำรงชีวิตความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันและปัจจัยทางสิ่งแวดล้อมแต่สันติภาวะที่สูงที่สุด คือ “พระนิพพาน”

โอวาทปาติโมกข์มักถูกกล่าวถึงในแง่หลักธรรม 3 อย่างเพียงเรื่องเดียวว่าเป็น (หัวใจของพระพุทธศาสนา) อย่างไรก็ตามพระพุทธพจน์ 3 คาถากึ่ง อาจสรุปใจความได้เป็นสามส่วน ประกอบด้วย หลักการ 3 อุดมการณ์ 4 และวิธีการ 6 ดังนี้ หลักการ 3 กล่าวกันว่าเป็นการสรุปย่อหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอันเป็นแนวทางที่พุทธบริษัทพึงปฏิบัติ ได้แก่ การไม่ทำชั่วทั้งปวง การทำความดีให้ถึงพร้อม การทำจิตใจให้บริสุทธิ์ อุดมการณ์ 4 ของพระพุทธศาสนา ได้แก่ ขันติ นิพพาน อหิงสา สันติ ความอดทนอดกลั้นเป็นสิ่งที่นักบวชในศาสนาพุทธนี้พึงยึดถือและเป็นสิ่งที่ต้องใช้เมื่อประสบกับสิ่งที่ไม่ชอบใจทุกอย่างที่ต้องเจอในชีวิตนักบวช เช่น ประสงค์ร้อนได้เย็น ประสงค์เย็นได้ร้อน การมุ่งให้ถึงพระนิพพานเป็นเป้าหมายหลักของผู้ออกบวช มิใช่สิ่งอื่นนอกจากพระนิพพาน พระภิกษุและบรรพชิตในพระธรรมวินัยนี้(เช่นภิกษุณี สามเณร สามเณรี ลีขมานา)ไม่พึงทำผู้อื่นให้ลำบากด้วยการเบียดเบียนทำความทุกข์กายหรือทุกข์ทางใจไม่ว่าจะในกรณีใด ๆ พึงเป็นผู้มีจิตใจสงบจากอกุศลวิตกทั้งหลายมีความโลภ โกรธ หลง เป็นต้น วิธีการทั้ง 6 การไม่กล่าวร้าย (เผยแผ่ศาสนาด้วยการไม่กล่าวร้ายโจมตีดูถูกความเชื่อผู้อื่น) การไม่ทำร้าย (เผยแผ่ศาสนาด้วยการไม่ใช้กำลังบังคับข่มขู่ด้วยวิธีการต่าง ๆ) ความสัจรวมในพระปาฏิโมกข์ (รักษาความประพฤติให้น่าเลื่อมใส) ความเป็นผู้รู้จักประมาณในการบริโภค (เสพปัจจัยสี่อย่างรู้ประมาณพอเพียง) นั่งนอนในที่อันสงัด (สันโดษไม่คลุกคลีด้วยหมู่คณะ) ความเพียรในอธิจิต (พัฒนาจิตใจให้ยิ่งด้วยสมณะและวิปัสสนาเสมอ) ซึ่งมีแนวคิดต่างจากของ ชัยญูรัชต์ บ่อคำ และคณะ พบว่า สัญลักษณ์และความหมายที่กลุ่มในส่วนนี้เป็น การวิเคราะห์เนื้อหาจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและเอกสารที่เกี่ยวข้องร่วมกับการสังเกตบนกลุ่มสาธารณะ (Facebook Group) จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า กลุ่ม Street Photo Thailand ได้มีการสร้างระเบียบโดยการโพสต์ภาพและคำอยู่ร่วมกันในกลุ่มเนื่องจากจุดประสงค์ของการเปิดกลุ่มสาธารณะนั้นชัดเจน คือสร้างพื้นที่ในการเผยแพร่ผลงานภาพถ่ายฟรีเวดดิ้ง หรือท่านชายช่างถนน ดังนั้นภาพที่โพสต์ในกลุ่มจึงไม่ใช่ภาพแบบใดก็ได้แต่ต้องมีคุณลักษณะที่เข้าข่ายความเป็นภาพสตรีม (ชัยญูรัชต์ บ่อคำ และคณะ, 2565) ดังนั้นเหล่าศิลปินช่างภาพที่รับบทบาทเป็นแอดมินในกลุ่มนี้ต้องสร้างความรู้สึกร่วมใจโดยเริ่มจากการเขียนกฎเป็นลายลักษณ์อักษรชัดเจน ในหน้ากลุ่มสาธารณะ เช่นภาพที่ต้องเป็นไปในแนวทางของการถ่ายภาพ ผู้คนไม่มีการจัดฉากต้องมีความคิดอิสระซึ่งเป็นสัญลักษณ์เป็น อัตลักษณ์ของกลุ่มผลการวิจัยที่สอดคล้องกันเมื่อถามของถามกลุ่ม คือการโพสต์ภาพในที่สาธารณะและมีความคิดสร้างสรรค์สมาชิกทั่วไปได้เรียนรู้ตามคำจำกัดความโดยให้ข้อมูลที่สำคัญแต่ความคิดสร้างสรรค์ คือสิ่งที่สมาชิกต้องพยายามตีความหมายผ่านมุมมองและเทคนิคการถ่ายภาพต่าง ๆ โดยเรียนรู้จากภาพของช่างภาพสตรีมระดับโลก และภาพของสมาชิกคนอื่น ๆ ที่ผ่าน approve จาก admin จะมีผล

ต่อการรับรู้ของสมาชิกซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ สุธีรา ชัยรักษา เงินถาวร พบว่า พฤติกรรมการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของนักศึกษาผ่านการใช้สังคมออนไลน์ มีการใช้ระบบสังคมออนไลน์ เกินกว่า 4 ปี โดยเฉลี่ยต่อวันมากกว่า 3 ชั่วโมงช่วงเวลาที่ส่วนใหญ่ ในช่วงเวลากลางคืน มีการเปิดเผยข้อมูลส่วนตัวในการสมัครเป็นสมาชิกสังคมออนไลน์ที่เป็นจริงบางส่วน วัตถุประสงค์ในการใช้ส่วนใหญ่เพื่อติดต่อพูดคุยกับเพื่อน สถานที่ใช้เป็นบ้านหรือหอพัก (สุธีรา ชัยรักษา เงินถาวร, 2563)

องค์ความรู้ใหม่

ผลจากการบูรณาการที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับ “การปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเพื่อสังคมสันติสุขตามแนวพระพุทธศาสนา” ที่เรียกว่า SAM Model ดังนี้

ภาพที่ 1 แสดงแบบจำลองหรือโมเดล (Model) ขององค์ความรู้ SAM Model

S = speech

หมายถึง การพูด หรือ วจีสุจริต

A = action

หมายถึง การกระทำทางกาย หรือ กายสุจริต

M = mind

หมายถึง การกระทำทางจิตใจ หรือ มโนสุจริต

คำว่า SAM เป็นการบูรณาการความรู้ที่ได้มาจากการวิจัย กล่าวคือ การปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเพื่อสังคมสันติสุขตามแนวพระพุทธศาสนาจะเป็นกระบวนการที่ส่งผลสู่ความสำเร็จที่ได้มาซึ่งรูปแบบการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเพื่อสังคมสันติสุขประกอบด้วย สังคมต้องการสะท้อนให้เห็นความเป็นจริง (Social solidarity) คือ สันติสุขสังคมเข้มแข็ง คือ สันติสุข การฟัง การสื่อสาร การเรียนรู้ เป้าหมายร่วมกัน ไม่ก้าวร้าว ไม่แบ่งแยก รู้สึกร่วม รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เป็นการสร้างความเป็นปึกแผ่นทางสังคม

การนำองค์ความรู้จากการวิจัยไปใช้

การนำโมเดลองค์ความรู้ SAM Model ไปใช้ได้จริง ผู้วิจัยจึงมีแนวทางในการนำองค์ความรู้จากการวิจัยไปใช้ ดังนี้

S = speech การพูด หรือ วาจาสุจริต หมายถึง การกระทำทางวาจา วาจาธรรมที่เป็นกุศล มี 4 อย่าง คือ ไม่พูดเท็จ, ไม่พูดส่อเสียด, ไม่พูดคำหยาบคาย และไม่พูดเพ้อเจ้อ ส่วนวาจาธรรมที่เป็นอกุศลจะตรงกันข้าม คือ ความสุจริตทางวาจา พูดสิ่งที่ดีงามถูกต้อง ประพฤติชอบด้วยวาจาหรือการพูด 4 ประการ ได้แก่

1. เว้นการพูดเท็จ หลอกลวง หรือพูดผิดจากความเป็นจริง
2. เว้นการพูดส่อเสียด ยุยง สร้างความแตกแยก พูดแต่คำที่ส่งเสริมความสามัคคี
3. เว้นจากการพูดคำหยาบคาย สกปรกเสียหาย พูดแต่คำสุภาพนุ่มนวลควรฟัง
4. เว้นการพูดเหลวไหล ไร้สาระเลื่อนลอย ไม่มีเหตุผล พูดแต่คำจริง เป็นประโยชน์ มีเหตุผล ถูกกาลเทศะ

A = action คือ การกระทำทางกาย หรือ กายสุจริต หมายถึง การกระทำทางกาย คือ ทำกรรมด้วยกาย ไม่ว่าจะเป็นกรรมชั่วหรือกรรมดี กายกรรมทางชั่ว มี 3 อย่าง คือ ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า กายทุจริต แปลว่า ประพฤติชั่วทางกาย กายกรรมทางดี มี 3 อย่างคือ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า กายสุจริต แปลว่า ประพฤติชอบ คือ ความสุจริตทางกาย ทำสิ่งที่ดีงามถูกต้อง ทางกาย 3 อย่างเรียกว่า กายสุจริต 3 ได้แก่

M = mind คือ การกระทำทางใจ มโนกรรม หมายถึง การกระทำทางใจ คือ ทำกรรมด้วยการคิด ไม่ว่าจะเป็นกรรมชั่วหรือกรรมดี มโนกรรมทางชั่ว มี 3 อย่าง คือ โลภ โกรธ หลง อยากได้ของเขา พยาบาทปองร้ายเขา เห็นผิดจากคลองธรรม เรียกอีกอย่างว่า มโนทุจริต (แปลว่า ประพฤติชั่วด้วยใจ) มโนกรรมทางดี มี 3 อย่าง คือ ไม่โลภอยากได้ของเขา ไม่พยาบาทปองร้ายเขา เห็นชอบตามคลองธรรม เรียกอีกอย่างว่า มโนสุจริต คือความสุจริตทางใจ คิดสิ่งที่ดีงามถูกต้อง ประพฤติชอบด้วยใจ 3 ประการ ได้แก่

1. ไม่ละโมภ ไม่เพ่งเล็ง คิดหาทางเอาแต่จะได้
2. ไม่คิดร้ายมุ่งเบียดเบียน หรือที่จะทำลาย
3. เห็นถูกเป็นสัมมาทิฐิ เข้าใจในหลักกรรมว่า ทำดีมีผลดี ทำชั่วมีผลชั่ว รู้เท่าทันความจริงที่เป็น

ธรรมดาของโลกและชีวิต

สรุปและข้อเสนอแนะ

การผสมกลมกลืนของกระบวนการในการประยุกต์ใช้ของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้มีความสอดคล้องไปในทางอันเดียวกัน ซึ่งจะดำเนินการหรือประยุกต์ใช้ภายใต้ระบบการจัดการที่มีความเชื่อมโยงกันในลักษณะของการนำมาปฏิบัติให้เกิดความสมดุลและความสมบูรณ์ตามหลักที่ว่า “โลกไม่ให้ซ้ำ ควรนำหลักธรรมที่เกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเชิงสร้างสรรค์เพื่อสังคมสันติสุขตามแนวพระพุทธศาสนา คือ การไม่ทำบาป 14 ประการ กรรมกิเลส 4 อบายมุข 6 อกติ 4 มาปฏิบัติทิศ 6 ใช้หลักพรหมวิหารธรรม หลักสังคหวัตถุธรรม ธรรมอันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจคน ประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี และเป็นการปฏิบัติตามหลักการสงเคราะห์ 4 ประการ ครูอาจารย์ควรยึดถือเป็นหลักปฏิบัติบำเพ็ญอย่างต่อเนื่อง ให้เกิดเป็นคุณธรรมประจำใจและให้เกิดมีขึ้นในใจตนอย่างสม่ำเสมอ เช่นนี้ย่อมเป็นผู้สมควรได้รับการยกย่องยอมรับว่า “ปุษณียบุคคล” ธรรมไม่ให้ชุน” บุคคลหรือชุมชนอยู่ร่วมกัน ดำเนินชีวิตด้วยการพึ่งพาอาศัยกัน ผูกพันและสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีให้เกิดขึ้น อยู่ร่วมกันในสังคมยึดมั่นในคุณธรรม พุดจาไฟเพราะ ใช้ถ้อยคำปรับเสียงนุ่มนวลชวนฟัง พึ่งพาตนเองให้มากที่สุด ทำให้ชีวิตประสบความสำเร็จ เกิดความมั่นคง เข้มแข็ง มีศักดิ์ศรี ยึดแนวทางดำเนินการวางแผนชีวิตเป็นเป้าหมายสูงสุด ตั้งอยู่บนฐานของการพออยู่ พอกิน พึ่งพาตนเองและมีความสุข ก่อนจะเข้าไปประสานให้ความช่วยเหลือให้ความสงเคราะห์

ให้ต้องประกอบและบริบทเสียก่อนถึงจะเข้าไปปฏิสัมพันธ์ ควรสมานสามัคคีพัฒนาตนเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี มีเหตุผล บนพื้นฐานของความเชื่อ ศรัทธา ปฏิสัมพันธ์กันระหว่างกลุ่ม คือ พบปะสมาคมกัน เชื่อศรัทธาร่วมกัน ทำร่วมกันผูกพันกันในเชิงสร้างสรรค์เพื่อให้สังคมเกิดความสันติสุข ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย วิเคราะห์รูปแบบในการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเชิงสร้างสรรค์ในยุคปัจจุบันวิเคราะห์ผลการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมทางอ้อมผ่านสื่อออนไลน์ และวิเคราะห์ความยั่งยืนของพฤติกรรมของบุคคลและชุมชน เยาวชนที่มีการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

เอกสารอ้างอิง

- จุไรรัตน์ เปรมวรเวทย์. (2556). พฤติกรรมทางสังคม. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- ชัยณัฐร์ บ่อคำ และคณะ. (2565). การปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์และการสร้างอัตลักษณ์ร่วมในกลุ่ม Street Photo Thailand. วารสารนิเทศศาสตร์และนวัตกรรมการสื่อสาร, 9(1), 87-115.
- ชัยมงคล โฆษิตสุริยะพันธ์. (2565). การปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและการเรียนรู้ของนักท่องเที่ยวในกลุ่มครอบครัวกรณีศึกษา พื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ จังหวัดสุโขทัย. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม, 16(2), 549-559.
- ประภัสสร ชโลธร. (2559). ความสัมพันธ์ระหว่างปฏิสัมพันธ์ของอาจารย์กับนักศึกษาและพฤติกรรมการเรียนของนักศึกษา ในระดับปริญญาตรี คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา. วารสารชุมชนวิจัย, 10(2), 7-16.
- พระเมธาวิณัยรส (สุเทพ พุทธจรรยา) และคณะ. (2566). พุทธศาสนศึกษาเพื่อการสร้างสังคมสันติสุข. วารสารสิรินธรปริทรรศน์, 24(2), 206-215.
- พระใบฎีกากิตติพงษ์ สีลสุโข และรัชชานนท์ ศุภพงศ์พิเชฐ. (2558). จิตวิทยาสังคมกับการปรับพฤติกรรมการรับรู้ของบุคคลในการดำรงชีวิต. วารสาร มจร. มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์, 1(2), 11-22.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2546). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพมหานคร: ด้านสุทธาการพิมพ์.
- พระมหาปรีดา ขนดีโสภณ. (2559). พุทธธรรม: พลังขับเคลื่อนสู่สังคมสันติสุข. ใน รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. (2554). พุทธสันติวิธี. กรุงเทพมหานคร: บริษัท 21 เซ็นจูรี จำกัด.
- วิฑิต บัวปรอท. (2564). ทิศ 6 ในพระพุทธศาสนากับการสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคลในยุค วิถีปกติใหม่. วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, 8(6), 208-221.
- สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต. (2536). ทฤษฎีและเทคนิคการปรับพฤติกรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย.
- สุริยา ชัยรักษา เงินถาวร. (2563). ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมผ่านสังคมออนไลน์: กรณีศึกษานักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา. วารสารนาครบุตปริทรรศน์, 12(1), 76-85.